

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ա.

Տ ա ղ ա չ ա յ ի ք ն հ տ ա ղ ք :

(Ըրարանահայկահայ)

Մի՞թո՞ւյ Արեւոյիսկոպոսէն ետեւ կան՝ իւրբեւ քերթող՝ իրմէ աւելի Տուշակաւոր երկու բարձրաստիճան եկեղեցականք, որոց տաղաչափական գրութեանց ժամանակն՝ Ժն. դարուն վերջերն ու ԺԶ. ին առաջին քառորդը կ'իյնայ։ Ասոնք են՝ Գովհաննէս Թուրկուրանցի Սոյդ կաթողիկոս, եւ Գրիգորիոս կաթողիկոս Աղթամաւայ՝ որ սովորաբար կը կոչուի Գրիգորիոս (երբեմն նաեւ Գրիգոր) Աղթամարցի։

Է. Թովհաննէս Թուրկուրանցի։

Ղարկու ժամանակակից քերթողներէն նախապատուութիւնն ընդհանրապէս կը տրուի Սոյդ կաթողիկոսին (1489—1525), թէ՛ աւելի բանաստեղծական աշխոյժ եւ թէ՛ աւելի առատաբաւ զրիչ ունենալուն համար։ Իւր պահուած տաղերուն թիւն քսանը կ'անցնի. չի կրնար ուրացուիլ նաեւ աշխոյժն ու վառվառն ոճը։ — Բայց կարծենք թէ առանց իւր բանաստեղծական աշխուժին վրաս հասցընելու՝ աւելի պատիւ իր բերեց Վարձա եկեղեցական բարձր պաշտօնին, եթէ յիստ ինչ աւելի չափաւորեր իւր երեւակայութեան սլացքն։

Վարկութեան հին սկզբնական խմբագրութեան մէջ այսպիսի համառօտ ակնարկութիւն բրած էինք քերթութեան միւր մասին նիւթոյն եւ մանաւանդ չափազանց կենդանի նկարագրութեանց վրայ։ Իսկ այժմ՝ սուգագրութեան համար նոյն սկզբնական խմբագրութիւնն աչքէ անցընելու ժամանակ՝ ուղեցինք յաւելուլ յաւորդ տողերն առնելով այն քննադատական Հատածէն՝ որ գրուած է Գովհաննէս Թուրկուրանցի եւ իւր Գրիգոր վերնագրեալ տետրակին հրատարակութեան առիտ։

«Այս երկին (Գովհ. Թուրկ.), կ'ընէ Հատածագիրն, ... մեր ոսմկաբան երգչաց շշաւաւորներէն է, որուն երգերը շատ տեղ արդեամբը ընտիր են թէ՛ ըստ կազմութեան ոտանաւորի եւ թէ՛ ըստ բանաստեղծական գեղեցկութեան։ Թուրկուրանցոյն երգերը բառական յաճախ կը գտնուին ձեռագրաց մէջ։ ... Իւր

կենաց այլեւայլ պարագաները դեռ շատ միջին են, եւ Հրատարակիչն (Մեծ, Պր. Կ. Սոստանեանց) Թուրկուրանցոյն վրայ գրած Թառաշաբանութեան մէջ (էջ 1—24) շատ քիչ բան կրցած է որոշ մեր առջեւ դնել սոյն երգցին կենաց նկատմամբ։ Աւելի մանրամասն ներկայացուած է այս Թառաշաբանութեան մէջ Թուրկուրանցոյն երգերու նկարագիրը, զորմէր Հրատարակիչն երկու խմբի կը բաժնէ, մին՝ Թուրկուրանցոյ դեռ աշխարհական եղած միջոցին, եւ որ մեծաւ մասամբ սիրոյ երգեր են, եւ միւսն՝ կաթողիկոսութեան առնես յորինածները՝ որոնք ընդհանրապէս խրատական են։ Վակայն այսպիսի բաժանում մը յընդհանուր միայն ճիշդ է...» (Ցես Լ. Թաղուրտ Վ. Ի Ցաշանի «Գանի մը հրատարակութիւնը, վերնագրեալ Հատածոց 5երորդն. Հնդկ-առաջիկայ, 1893, էջ 270)։

Ճառաւ կը բերենք այստեղ քերթողն մի տաղն, որ կրնայ իբրեւ իւր տաղաչափական գրութեանց Վարկ-գործոցն նկատուիլ, եւ է կենդանի նկարագիր իրացանական մահուան վասն հայրենեաց, որոյ սիրոյն կը զոհուի ընտանեաց բնական սէրն, եւ այն՝ սրտաշարժ ազնիւ գոյներով, ռամկօրէն ըզգուն վայելչութեան եւ ոտանաւորի կանոնաց պահպանութեան մասին ըստ բառականի ճիշդ, միով բանի՝ ծայրէ ծայր փափուկ ոճով եւ ընտիր աշխուժիւ անզուգական։ Այս տաղս այն պատճառաւ ալ ուղեցինք ծածկագրենք, վասն զի իւր ներքին առաւելութիւններէն զատ, մինչեւ ցայսօր հազիւ միակ ձեռագրի մէջ պահուած կը գտնուի. այնպէս որ հրատարակուած 4—5 թէ՛ ամբողջ եւ թէ՛ մասնական օրինակներն այն միակ ձեռագրէն առնուած կ'երեւան։

Տաւ Գովհ. Թուրկուրանցի։

ՅԱտուածոց անունն օրհնեալ
Որ անբերկրն եւ անփառան
Որ ետուր ուժ լիցարտին
Եւ զորացոյց զիւր սուրբ ծառայն։

Չերթ սուրբ Սարգիս քաջն ի նրման,
Ի սուրբ Թորոս, ի սուրբ Վարդան,
Քան ըզլուշեղ յազմալ եղեալ,
Քան ըզճոգաւ չայց աղայն։

Երթամ հեծնուր զիւր ձին վազան,
Ի ձեռն առնոր զըռուժ ճօճան,
Սասանէր ազգն Օտրանց,
Գողցոր ամեն Օտարասան։...

Վախճան հազար մարդ միաբան
Զըրեհն հազան է՝ ի ձին հեծան,
Ղեկուսին առին զըռուժ ճօճան,
Թուր եւ սուգար, ու կանգնեցան։...

՝ Ցես Հնդկ-առաջիկայ, 1893 թ. 10 եւ 1896 թ. 8։

Եղանձամ՝ առև սուրբ թագաւորն.
Քաջ լիպարիւս, մեծ գորակնս,
Հեծեղիս քեզ համար եկան.
Մինչ յայս տեղին ուր կանգնեցան...

Քաղցրիկ ետուր պատասխանի՝
Թէ էս քաղցրիս շարին փոխան,
Իսկայ չէ պատեն զըրոյց առնել,
Թէ պէտք հասաւ իմ քո մահուան:

Ի՞նչ եւ թամբեաց զեւր ձին վազան,
Հազաւ զընչ 'ւ ի վերայ ծոցան,
Ի գլուխն եզիր յաղթող վահան,
Ի ձեռն էաւ զըսուած՝ ծծանալ...

Հառնեաց, զորդեակըն համբուրեաց,
Հանց որ զհեծելն ի յայ հէտն:
Ասաց, Որդեակ իմ Եփրատնէս,
Վասիկ, եղբայր իմ սիրական:

Փառք տրիկն դու Մանանայ,
Իշխանուհի արեւմտեան,
Հայեաց պատկերս ի մանկութեան,
Որ տի մտնում ի հոգ տապան:

Քաջ լիպարիւս սասց ջարդայն.
Հայոց թագւոր ազնւական,
Հաստաւ 'ւ ամբիր պահէ գիւրմուշն,
Որ ես մտնում ի մէջն ու գամ:

Եղեաց զՔրիստոս ահեղանայն,
Կտրեց 'ւ անցաւ առիծն արման,
Զհեծելն արար փախքոտական,
Ի ի հէտն երթայր ընտանեան:

Լալի արաւ դիպնէ դիպան,
Հանց որ արիւն գետեր կան:
Կա թագաւորն չարացաւ,
Զհեծելն առին 'ւ ի յետ գարձան:

Օտրանց հեծելն յառաջ եկին,
Զկարմուշն առին ու կանգնեցան:
Երբ լիպարիւսն ի յետ դարձաւ՝
Կա շար հեծելն ի դէմ՝ ելան:

Բռուժք զորին ամեն դիմաց,
Հաս խոցեցին զյաղթող վեպոյն.
Հայէր ողորմ յայ եւ ի ձեռն,
Զոչ ոք գտաւ իւր օգնական:

Գաղանալեմ՝ անօրինին
Սրբոյն արեան ծարաւէին.
Սիւր սուրբ մարմինն ի հոն թողին,
Զգլուխն առին ի հետ տարին...

Հառազայթեց լոյսն ի վերան
Եւ սուրբ մարմնոյն ի հանգրտեան:
Քաջ լիպարիւս ու Սիր Եփրատն
Բերիտանեց համար մեռան...

Խեղճ Եփրատնէս թուրքութեանցին
Կարճ եւ ողորմ սասց զայր բանս.
Կուր յիշեցէք զինքն հառապալ,
Թառակ առեք ի մի բերան:

(Սիւտան, էջ 226.)

Այլ յաւելունք նոյն գերթողին երկրորդ
տաղ մ'ալ՝ իրատական կոչուածներէն, որ եւ
ամենայն հանգամանք իւր ընտրելագոյն չափա-
բերական գրուածոց մին կրնայ համարուիլ:

Ի՛ մահ, քանի զքեզ յիշեմ,
կու գործա՛մ ու սարսափեմ ես:
Զբկայ քան ըզքեզ լեզի,
ամենայն լեզու լեզ էս:
Լեզի ամենայն լեզու,
միթէ գու ի քեզ նմանէս:

Դըժոխք քան ըզքեզ լեզի,
եւ յետոյ զայն այլ դու բերես:
Սողման ըզքեզ յիշեաց,
եւ սասց եղուկ վայ եմ ես.

Կտառեաց զիմաստութիւն,
ինքն ի յինքն սասց՝ փա՛ւ ի քեզ:
Ի՛նչ շահ է իմաստութիւնս,
քան զանգիտ աղքատ մեռայ ես:

Անմեղ եկայ ի յաշխարհս,
եւ մեղք երթում անւերես:
Սողման սարայ սասց.

Մի՛ ասե՛ր թէ արայ եմ ես,
Ունիմ՝ շատ դըրախտ, շատ գանձ,
շատ դարպաս եւ սփի ի ներս:

Ի զուր խըռովեալ գանձես,
ոչ գիտես թէ ո՛ւմ ժողովես.

Զաշխարհս ես ի գիրկի առեր,
քեզ ի խոր գոժոխք կու փորես:

Ի՛ մահ, թէ գու քէն ունիս,
յայտայր որդիս կու հանես:

Կամ մեղք հարուած ես գու,
ի մահու պարտէն ծննալ ես:

Մովեւ մարգարէն շատես,
ի Դաւիթայ խնի շամաշես:

ԶԱթրահամ՝ հայրեն տանիս,
զԿաշակ ի հոն աճրուես:

ԶՏրբոտա յաթառոյն ձգես,
զԿառտանդին ի յաշ լիբրես:

Թէ կանգնել է հապար հեծել
եւ ժողովք խնի լիվախես:

Թէ հազել է վեց զորէն,
նետ նետես եւ ի թափն անցանես.

Տանիս զեւ ի բանտ ածես,
դէմ դրան վեմ մի գու ձրգես:

Արծիւ եւ յերազ թըռչիս,
լայնակից զիւնը տարածես:

Զինչ յաշխարհս հըզոր մանուկ,
ի թեւիդ ծայրն ծարրես:

Հապար երանի նորա,
զոր բարի գործով գրտանես:

Հեղեղ բոցողն տարեր
ի մեղաց մէջն զով ըմբռնես:

Խեւ Եփրատնէս թուրքութեանցին,
զուր ասե՛ն զայլ ոք խորատես.

Եփրատնաւուն ամ լցեղի,
ի մեղաց գեւ եւր մըլ ես:

(Չեռազիր Մանդրին թ. 46՝ համեմալ այլ երեք
օրինակաց հետ.)

Ը. Գրիգորիոս Աղոթանայից:

Ի կարգի գերթողաց ժամանակին (ԺԵ.
— ԺԶ. դարուց) թուրքութեանցին անմիջապէս
յետոյ պէտք է դառնէ զբանաստեղծն Աղթա-
մարայ: Ժամանակակից առաջնոյն՝ թէեւ անոր
չափ քերթուածք չունենայ երկրորդս, սակայն
իւր գրին ալ բազմաբեղուն է. — Մատենա-
դարանիս թ. 112 շեռագրին մէջ միայն՝ իւր
անուամբ ինն տաղք պահուած են, եւ ասոնց-
մով չի փակուիր իւր տաղաչափութեանց տու-
ղանն: — Թերեւս վառվառն ոճոյ կողմանէ
թուրքութեանցն չհասնին իւր չափական
գրութեք. բայց չին զուրկ քերթողական աշ-
խուսէ եւ ոչ լեզուի վայելելութենէ, ոտանաւորի
նիւթական կանոնաւորութեան հայեցմամբ եւս
առաջինէն վար չեն մնար:

Դնենք աստ իւր ընտրելագոյն տաղերէն մին, զոր Աստուածատուր Մեծոփեցուն խնդրաւոր գրած է, ինչպէս կը ծանուցանէ տաղիս վերջին տան երկու առաջին տողերուն մէջ.

Թ՛վական Հայոց ինն հարեւր,
Եօթանասուն ւերկու ոչլ, իւր, ԶՀԲ. = 1623:

Դժախտութեան ասեմ՝ Հերիք արա.
Քանի կանչես վարդին վերայ. .
Ահա՛նպէս կ'աշխարհէ կու գայ.
Ի մեր պաղլիցս ել ու գնա՛ւ:

Քանի՛ առնէք դուք ինձ յաստայ,
Ահա՛ն է սիրոյ եղբ. քաղապ,
Իս կու մաշիմ՝ վարդին ստաղայ,
Իմ հոգի առանց իւրն է խաբարայ:

Դամ՝ իմանեմ՝ վարդենուն տակ,
Կանանչ տերեւն առնուած ինձ յարկ,
Ի սրտս մէջն կայ կրակ.
Ինչո՛ւմ եւ դամ՝ արագ արագ:

Ի քեզ նայիմ՝ աչք անթափանչ,
Կա փարտափ զինչ կայ հարաւոր.
Գեղեցկութիւն գրականի եւ գարգ.
Կարտա եմ քեզ ամենայն մարդ:

Սարգսն կ'ասէ՝ պղպուլ երգէ,
Քաղցր ձայնիւ եղանակէ.
Ով որ ըզքս ձայնը լսէ,
Կա հիանայ զմէջ երանէ՛...:

Զօրն կենամ յերեմանի,
Քունն է հասեալ ի գիշերի.
Աղաղակմով արտաստալի
Յայցոս չէրթամ ես յայլ տեղի՛...:

Պլպուն տապ. Իս եմ առակ,
Կանանչ թռչուններն զիս կատակ.
Սարգսն չնայէ յինքն չեղակ,
Կա ի յաշտըն էլ վրապակ՛...:

Սարգսն է զգեցեալ գունով հանգեմ,
Արտախնամ որ լինիմ մերմ.
Կասէ. Արեւով գու առ իս գարմ,
Զասն եւ զերկեղն ի յիսնէ բարմ՛...:

Պլպուն վարժենի կէս գիշերին,
Սարգսն վրթիթի առաւօտին,
Եօթն իմանէ վերայ թրինի,
Պայծառանայ զեղքն վարդին:

Ըստք ու բոլոր իւրերն փուշ,
Հօտին բուր վարդին անուշ.
Թեմբրաւ պղպուլն եղէ պուշ,
Ասաց. Ի՛նչ ժամ եղէ քեզ փուշ՛...:

Չայնէ պղպուլն անառայ.
Կ'ասէ. Կենայ վարդին կանանչ,
Դժախտութեան ամեն երանէ յաստը.
Այն զորաւոր արցային քաշ՛...:

Ես կու այրեմ միտ կրակով,
Ինչ չեանեսուծ զվարդն վրանով.
Ինչ կու մրտէք զիս կարտով.
Ես կու գովեմ զվարդն ձայնով:

Բամեն սապահ որ լուսանար
Պլպուն ի վարդն սայամ գար,
Ղուսին քաղցրիկ եղանակէր,
Չվարդն եւ զպղպուլն ուրախ առնէր...:

Սարգսն է պղպուլն երբ խօսեցաւ.
Այլ արտախնամ հոգ չեարաւ,
Քան թէ իրեղաց ուրախացաւ.
Զի իւր սրտի սէրն լըցուաւ՛...:

Ի մեր սրտից դուք սեր չառնէք,
Սասն այն զիմ՝ ձայնս լընդունէք:
Սարգսն կ'ասէ. Մ'անէր հերք.
Ես կու կանչեմ, ունիմ կարգէ՛...:

Աստուածատուր Մեծոփեցի
Գինէն խնդրեաց, եւ ես գրեցի.
Դուք ասացէք սրտով ի լի,
Ինձ եւ նորս Տէր սղորմի:

(Չեռագիր Մանգրինի Թ. 112՝ հմտեալ «յլ քանի մի օրինակաց հետ»)

Այս տեղ յառաջ կը բերենք, իբրեւ Գրիգորիսի Աղթամարցոյ Գերթուած, գերեցիկ տաղ (ող) մի մահուան վրայ՝ այլաբանական նմանութեամբ այգւոյ եւ այգեպանի, զոր ձեռագիրք անանուն պահած են. բայց հաւանական է որ Աղթամարցի Գերթուից գրչին արդիւնքն ըլլայ: Կարծեացս հաւանականութիւնը ցուցնելու կրնան ծառայել երկու վկայութիւնք: Բայց սանց վրայ չեօտած՝ կարեւոր կը համարինք տաղիս չափուն (ընդարձակութեան) կողմանէ այլեւայլ օրինակաց իրարու համեմատութեան նկատմամբ տեղեկութիւն տալ:

Ինչեւնիս վեց օրինակ ունինք քերթուածոյս, որոց երեքն՝ Մանգրինի ձեռագրաց մէջ կը գտնուին, միւս երեքն են՝ մինչեւ վերջին տարիներս տպագրութեամբ հրատարակուածքն:

1. Թիւ 118 Մանգրինի, որ ունի չորս շարք տողով 16 տուն, բնոյ ամենայն տողք ճէ:

2. Թիւ 167 Մանգրինի, որոյ տներն ու տողերն ճիշդ նոյն են նախնականին հետ:

3. Թիւ 171 Մանգրինի, որ կը բովանդակէ 72 տող՝ ունենալով շարքատողեան 18 տուն — Առաջին երեք (1, 2, 3) ձեռագիր օրինակացս բնութեւրդածքն գրեթէ նոյն են իրարու հետ, տակաւ աննշանակ տարբերութիւն ունենալով իրարմ. 3-րդին՝ նախնականի երկուքն երկու տուն ունին (փակ. 16 տան՝ 18 տուն) ունենալու անկէ կը պատճառի որ տաղին ձորք տունն 10-երորդ եւ 11-երորդ տներէն ետեւ կրկնուած է:

4. Հրատարակեալն ի Բաղնիշէ 1845 տին, էջ 251, որ ունի նախ 7 տուն շարք շարք տողով, 16 տուն երեք երեք տողով, բնոյ ամենայն 41 տող:

5. Հ. Ղ. Ա. ի Սեւշան Թափ-ձիւ երէք Հայոց վերնագրաւ հայ-անգղ. Հաւաքածոյին մէջ (Վե. նետ. Բ. տպգր. 1867, էջ 19) հրատարակեալն, որ ամենէն ընդարձակն է՝ ունենալով 20 շարքատողեան տուն — Այս երկու (4 եւ 5) տպեալ օրինակաց ընթերցուածքն նման են իրարու յայնչ յորս կը տարբերին նախնականի երեք ձեռագիր օրինակներէն, ուստի եւ չեն ճիշդ նոյն իրարու

Հետ, ինչպէս կրնայ խնայուիլ միոյն 41 տող ու-
նենայէն, իսկ միւսոյն՝ 80:

6. Մառ. ուսուցչապետին հրատարակածն՝
Ամառայն ուղեւորութիւնից քեզ ի Հայ գրութեան
մէջ (վիենն, 1892, էջ 74) որ ոչլւ ամենայն օրի-
նանքներէն համառօտագոյն է եւ 35 տողով կը
փակի: — Ընթերցուած վերջին (6) օրինակիս՝ գոր
Ուսուցչապետն Մառ. ամենայն հաւատարմու-
թեամբ հրատարակած է Իլինաձնի Մանդրինն մի
ձեռագրէն, հետք է տեսել թէ կարճաւորութեամբ
գրութիւն է ուսպին երկու տեսակ ընթերցուածոց,
բոտ մասին՝ միոյն, բոտ մասին՝ միւսոյն նման ըլլալով:

Տեսնենք արդ վերագոյն յիշատակեալ
երկու վկայութիւնքն:

Վերը նշանակուած վեց օրինակներուն
5երորդին սկիզբն սա չորս տող ռոտմաւորը կը
կարգացուի.

Մէկ եպիսկոպոս՝ մի նոր այգի տնկեր է,
Եւ դեռ այգին պտուղ տուել չէ.
Նա եպիսկոպոսին օրքն մահաւն հասեր է.
Նա ի հոգեվարին զայս ողբ տեսել է:

Չենք գիտեր որ արդեօք այս չորս տողք
չ. Ալիշան վարդապետին գրէն ելած են, թէ՛
նորագոյն ժամանակաց ընդօրինակողի յաւե-
րուած են: — Զիտարդ եւ իցէ, այս ստեղծ կ'ե-
րեւայ որ Հայ-անգղ. Հաւաքածոյին հմուտ
Հրատարակիչն հաւանակել է տաղիս՝ եպիսկո-
պոսի — անշուշտ՝ Աղթամարցոյն — գրու-
թիւնն ըլլալուն, որուն մենք ալ չենք անհաւան:
— Բայց կարծեմ թէ այս երկակորմանի հաւա-
նութիւնն պէտք չէ հասեցընել թէ քերթող-
եպիսկոպոսն այսու տաղիւ իւր անձնական ար-
կածն նկարագրած ըլլայ: Աւելի պատշաճ կ'ե-
րեւայ ըսել որ տաղը ընդհանուր բանաստեղ-
ծական նկարագրութիւն է բնական ընդդիմու-
թեան զօր անտիական հասակի եւ երկայն ու
երջանիկ տարեաց անկալութեան տէր ամէն
երկրատարեց հասարակօրէն կ'ունենան իրենց
անկալութեանն տարածման հաւամբ զգրուելու:

Նախընթաց վկայութիւնն աւելի որոշ եւ
հիմնական է վկայութիւնն՝ զոր յառաջ կը բերէ
Ուսուցչապետն Մառ.՝ Իլինաձնի Մանդրինն մէջ
պահուած օրինակին առթիւ, (այն է՝ 6երորդ օրի-
նակն յիշատակեալ ի Եռուցկիս.) հրատարակելով
զայն որոշակի յանուն Գրիգորի Աղթամարցոյ,
ինչպէս որ նշանակեալ գտած է Չեռագրին վրայ:
Աւարիկ իւր խօսքն. “Թ.Գ. (°) գարու բանա-
ստեղծ Գրիգոր Աղթամարցին, որը սիրում էր
պարծեմալ իւր լեզուաբանական գիտութիւն-
ներով, եւ բանաստեղծութիւններ էր գրում
խառն երեք լեզուներով, մայրենի լեզուով,

պարսկերէն եւ հայերէն, հոգու մարմնից ան-
ջատու երուն մի բանաստեղծութիւն է նուիրել,
այս անգամին հայ լեզուով, որը ձագրում խորա-
գրուած է այսպէս... — Այստեղ (էջ 73) ի
տեսն. 1 ծշգիր մանրամասն կը նշանակէ Մառ
Չեռագրին թուանշաններն. “Իլմ. Թ.Ի 86,
Թ.Թ, 128 Թ. Տաղ գեղեցիկ է վերայ այգոյ
հոգոյ եւ մարմնոյ”:

Մենք աստ կը հրատարակենք այս տաղը
բոտ ընթերցուածոց Թ. 118 Մանդրինն՝ համե-
մատելով Թ. 167 եւ Թ. 171 Չեռագրաց հետ:

1. Թամէն առաւտ եւ լոյս
Պպուլն է նստեր յայգոյս
Քաղցրիկ ձայնէր վկայ վարդոյս,
Ասան թ՝ Արեկ եւ յայգոյս:

2. Մարդիկ Ողբմայ զարմոյս,
Ահա՛ն էր քրեք իմ խրատոյս.
Դիւմբն է ծաղկեր իմ այգոյս,
Այս իմ նորատունն այգոյս:

3. Քար եմ բերեր գետերոյս,
Փուշ եմ բերեր օտերոյս.
Զանկ եմ շինեմ այս այգոյս,
Ասան թ՝ Արեկ եւ յայգոյս:

4. Չեմ երեւի եւ յայս այգոյս,
Այս իմ նորատունն այգոյս,
Այս ուրախարար անգոյս,
Եւ այս նորաչին աներոյս:

5. Պղբայ եմ շինեմ այգոյս,
Երկնից ցօցն ի մէջ պղբոյս,
Քաղցր եւ բարեհամ ըրոյս,
Բայց եւ ծաղկուց եւ բոյս:

6. Դեռ չեմ տեսեր կենեւ եւ լոյս,
Ասան թ՝ Արեկ եւ յայգոյս,
Ի՛նչպէս երեւեմ եւ յայգոյս,
Յայս իմ նորաչին աներոյս:

7. Զուլն եմ անկեր այս այգոյս,
Սպիտակ ու կարծր վարդոյս,
Անշալ բարունակ՝ օրթոյս.
Ողբեմ՝ եմ նստեր այգոյս:

8. Դեռ չեմ կրեւ յայս պղբոյս,
Ասան թ՝ Արեկ եւ յայգոյս,
Ի՛նչպէս երեւեմ եւ յայգոյս,
Այս իմ նորատունն այգոյս:

9. Մէկն է ծաղկեր այս այգոյս,
Սարսիւր եւ իսպառակ վարդոյս,
Դեռ հոտ չեմ տեսեր վարդոյս.
Ասան թ՝ Արեկ եւ յայգոյս:

10. Հրեման եմ շինեմ այգոյս,
Արատ եմ լըծեմ գինոյս,
Դեռ չեմ զննեմ յայս գինոյս.
Ասան թ՝ Արեկ եւ յայգոյս:

11. Բարեւ՝ փուշ վարդի յայգոյս,
Դրեմ՝ մէջ կարեւ գինոյս,
Ի՛նչ ուրախամա՛մ յայս հատոյս.
Ասան թ՝ Արեկ եւ յայգոյս:

12. Գարուն է հասեր ծաղկոյս,
Պղբուկն է բացուեր վարդոյս,

Պիտեր Կոնստին Կեանք եւ լոյս.
Հայր Բ իմ կարճ արեւոյս:

13. Վարդէն Խընով պղտւոյ լոյս,
Հայնս եւ կրտսեր ի յանձնոյս,
Հոգիս երէն ի մարմնոյս:
Աւաղ առաջէք գերոյս:

14. Հրեշտակն եւ կանգնեց հոգոյս,
Գահէն կազմեալ լեզուս,
Եհան զհոգիս ի մարմնոյս:
Ափսոս կանանչ արեւոյս:

15. Տարան ի լեզուն հոգոյս,
Դրին զին ի մէջ գրոյս,
Ահա, որ ելայ յայգոյս:
Աւաղ իմ կարճ արեւոյս:

16. Դրադուհին վերացան յայգոյս,
Վարդն թափեցաւ յայգոյս,
Գանկն քակեցաւ յայգոյս,
Ահա որ ելայ յայգոյս:

Ի յաւորդան առիթն կ'ունենանք Աղթամա-
րայ Բերթողին վրայ նորէն խօսելու:

(Էրբանակէիք) Գ. Ղ. Յ.

ՄԱՐԿԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ՆՈՐՈԹԻԹԻՆՆԵՐ

1. Հայսքնակ երկիրներ: — 2. Հ. Վարդեր: — 3. Սա-
նասարան կտակի արդի վիճակը: — 4. Համառոտ
վիճակացող Լեւոստանի Հայոց: — 5. Տեսիլ Մովսիսի
անվաւերականը: — 6. Պ. Գեորգիարծի եւ Յ. Մո-
զնիսի աւանդութիւնը: — 7. Պատմութիւն ճնշկա-
սանի Հայոց:

1. Հայ-բնակիչներ: Այս տարի A. Peter-
mann's Mittheilungen աշխարհագրական թեր-
թին մէջ (42 Տարի, Հոր. Ա.) հրատարակե-
ցաւ յոգուած մը՝ «Ասիական ցածկաստանի եւ
Անդրկովկասի մէջ Հայոց տարածումը վերնա-
գրով» (Die Verbreitung der Armenier in der
asiatischen Türkei und in Transkaukasien.)
գրուած G. L. Selenoyի եւ N. v. Seidlitzի գրու-
թեանց համեմատ: Բոգուածին կցուած է յա-
տուկ աշխարհագրական տախտակ մը՝ «Տարա-
ծումն Հայ ազգաբնակչութեան ի Գանձահայս, ի
Քուրդիստան եւ յԱնդրկովկաս, վերնագրով
կազմուած Cuinelի, Selenoyի եւ Seidlitzի
համեմատ:

2. Հ. Վամբերի (H. Vambéry) արեւելա-
գէտ Տիւրքիայի Deutsche Rundschau լրագրին մէջ
(1896, 22. ցարի, ցետր 5.) հրատարակեց
«Հայք եւ Քուրդք» (Armenier und Kurden)
վերնագրով յոգուած մը:

3. Սառնաբնակ Կոմի Բերդի ճեշտէ: Վեր-
ջերս լոյս տեսաւ ի Պետերբուրգ՝ «Հանգուցեալ
Միկտիլ Սանասարեանի կտակի գործագրու-
թիւնը» անուամբ տեղաւոր մը: Հրատարակէ՛ք՝
Հանգուցեղոյն կտակահատարներն՝ Վանք. Պր.
Կ. Եղեան եւ Պր. Գ. Եւանգուլիսեանց, կը ներ-
կայացնեն Հասարակութեան Սանասարեան կտա-
կի գործագրութեան հաշիւն ի սկզբանէ (Սա-
նասարեանի մահուան օրընէ՝ 1890 Մայ. 19)
մինչեւ ց1 ցնր. 1895: Ասիէ քաղերով կը
կազմենք հետեւեալ կշիւքը:

Մ Ո Ւ Տ Բ

Ա. Մահուան օրը

1. Ա. Լեւոն գրամ	3-457-69
2. Գեորգիարծի արժեթղթեր	394-625—
3. Անշարժ կալուածք	12-000—
4. Հարժականք	5-000—
5. Պահանջք տարակտականք բբ. 261-532	— —

Բ. Մահուան ց1 ցնր. 1896

1. Տոկոս արժեթղթաց	87-962-351/2
2. Վիճակուած արժեթղթերէն	13-085-15
3. Ի վաճառմանէ արժեթղթաց	228-910-22
4. Գնուած նոր արժեթղթեր	218-000-69
5. Հոս ի փոփոխութենէ	15-577-811/2
6. Գանձեալ ի պահանջաց	39-399-22
7. Ստոյգ գանձելիք	8-474-13
բբ. 1-026-492-77	

Ե Լ Բ

ց1 ցնր. 1895

1. Ժառանգաց եւ սղ ծախուց	բբ. 170-527-92
2. Վիճակուած եւ ծախուած ար- ժեթղթեր	165-075—
3. Նոր արժեթղթեր գնուած	218-964-78
4. Արժեթղթաց փոփոխութենէ եւն. վնաս	3-243-12
5. Թաղման ծախք	7-042-35
6. Մահաբան, կնարման	3-790 22
7. Կտակի ծախքեր	1-428-80
8. Սանասարեան Վրժերի պահ- պանութեան	61-965-03
Սանասարեան Վրժերի սղ ծախք	5-336-56
9. Չանդանի ծախք	2-157-42
10. Ա. Լեւոն գրամ առ սղեւսլս	2-832-64
11. Անշարժ գրամաւորութիւն	367-328-49
12. Հարժականք եւ անշարժականք	17-000—
բբ. 1-026-492-77	

Ըստ այսմ Հանգուցեալ թողր է կեն-
դանի գրամ՝ բբ. 415-082-69, եւ տարակա-
սական պահանջք՝ բբ. 261-532—: Կտակա-
կատարաց գործունէութեամբ՝ բոլոր ծախքերը
ծածկուելէն ետեւ 1895ի սկիզբը պատրաստ